

Міністерство освіти і науки України
Національна академія педагогічних наук України
Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України
Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка
Інститут педагогічної освіти та освіти дорослих ІАПН України
Інститут проблем виховання ІАПН України
Міжнародна академія педагогічної освіти
Полтавська обласна державна адміністрація
Полтавська обласна рада
Полтавська міська рада
Академія підвищення кваліфікації і перепідготовки кадрів, м. Воловоград, Росія
Сиктивкарський державний університет, м. Сиктивкар, Росія
ФДНУ "Інститут педагогічних досліджень обдарованості дітей" РАО, Росія
Краківський педагогічний університет імені Комісії національної освіти, Польща
Національний політехнічний інститут, Тулуза, Франція
Національний коледж шкільних керівників, Великобританія

*Присвячено
100-річчю університету*

МАТЕРІАЛИ

Міжнародної науково-практичної конференції
**«МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ПРИРОДНИЧИХ
ДИСЦИПЛІН
У СЕРЕДНІЙ ТА ВИЩІЙ ШКОЛІ»
(XXI КАРИШИНСЬКІ ЧИТАННЯ)**

29–30 травня 2014 року

м. Полтава

УДК 378.016:5-028.31(063)

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі» (XXI КАРИШИНСЬКІ ЧИТАННЯ) (м. Полтава, 29-30 травня 2014 р.) / За заг. ред. проф. М.В. Гриньової. – Полтава, 2014. – 308 с.

Збірник містить матеріали, присвячені сучасним проблемам методики навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі. Для наукових працівників, викладачів, студентів, магістрантів вищих навчальних закладів, учителів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Степаненко Микола Іванович – доктор філологічних наук, професор, ректор Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, **Сігарчук Роман Анатолійович** – доктор історичних наук, професор, перший проректор Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка, **Кравченко Любов Миколаївна** – доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, **Год Борис Васильович** – доктор педагогічних наук, професор, проректор з науково-методичної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, **Гриньова Марина Вікторівна** – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної майстерності та менеджменту, декан природничого факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, **Закалюжний Віктор Маркович** – кандидат геолого-мінералогічних наук, доцент Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка, **Онішко Валентина Володимирівна** – доктор педагогічних наук, доцент Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка, **Смоляр Наталія Олексіївна** – кандидат біологічних наук, доцент Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка, **Цебржинський Олег Ігоревич** – доктор біологічних наук, професор Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка, **Шиян Надія Іванівна** – доктор педагогічних наук, професор Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка, **Жданова-Неділько Олена Григорівна** – кандидат педагогічних наук, доцент Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка, **Сорокіна Галина Юрївна** – кандидат педагогічних наук, доцент Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, **Малакаянова Лариса Васиївна** – кандидат педагогічних наук, доцент Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка, **Пивовар Ніна Михайлівна** – доцент Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка, **Тарасевич Ніна Миколаївна** – кандидат педагогічних наук, професор Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка, **Кращенко Юрій Петрович** – кандидат педагогічних наук, старший викладач Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, **Ткаченко Андрій Володимирович** – кандидат педагогічних наук, доцент Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка, **Кривошапка Ірина Васиївна** – асистент Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка, **Боловацька Юлія Ігорівна** – старший викладач Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, **Герасименко Михайло Олексійович** – доцент Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка, **Шульга Ірина Анатоліївна** – магістр управління навчальним закладом Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка

Друкується за рішенням вченої ради Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка (протокол № 10 від 29.04.2014 року)

ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРОГРАМНИХ ЗАСОБІВ НА УРОКАХ ПРИРОДОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН У ПРОЕКТНИХ КЛАСАХ «ІНТЕЛЕКТ УКРАЇНИ»

Макеєв С.Ю.	156
ЕКСКУРСІЯ - ОДНА З НАЙЕФЕКТИВНІШИХ ФОРМ НАВЧАННЯ УЧНІВ У ПРИРОДІ	
Марценюк Т.І.	159
ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ	
Мегем О.М., Михайленко М.Я.	160
ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЦІНІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ КУРСУ «ВІКОВА ФІЗІОЛОГІЯ І ВАЛЕОЛОГІЯ»	
Мегем О.М., Новик Л.М.	162
ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ П'ЯТИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ОСНОВАМ ЗДОРОВ'Я	
Мегем О.М., Павелко Г.В.	163
ФОРМУВАННЯ УМІНЬ ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВОГО ВПЛИВУ НА УЧНІВ	
Миколайко А.О., Раковець Т.В.	165
ВПЛИВ НАРОДНОЇ МУЗИКИ НА ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ	
Митрофанова Т.С., Герасименко М.О.	167
ФОРМУВАННЯ ДІЯЛЬНІСНОГО КОМПОНЕНТУ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ	
Міронець Л.П., Вакал А.П.	169
ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО МОЛЕКУЛЯРНІ ОСНОВИ ЖИТТЯ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ БІОЛОГІЇ	
Монастирська С.С., Волошанська С.Я.	171
ЕКОЛОГІЧНА СТЕЖКА, ЯК ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ТЕРИТОРІЇ ПАРКУ СОБОРНОГО МАЙДАНУ У М.ПОЛТАВА	
Музиченко М.С.	172
ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ У 1011	
Муравський С.А.	173
МОТИВАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ УРОКУ У ЗМІСТІ МЕТОДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ УЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ	
Нестеренко М.С., Пуруль О.А.	176
ГЕОГРАФІЯ В НЕБЕЗПЕЧНИХ ЧИННИКАХ	
Нечипоренко М.Г., Нечипоренко Л.М., Щегельська В.В.	177
ЭПИСТЕМОДИДАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО СОДЕРЖАНИЯ УЧЕБНЫХ ПРОГРАММ ПО ФИЗИКЕ ДЛЯ 10–11 КЛАССОВ	
Никитина О.А.	179
ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ В МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПЕРСОНАЛЬНІХ МАТЕМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН ГОТОВНОСТІ ДО РОЗВ'ЯЗАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАДАЧ	
Новіцька І.В.	181
АНІМОТЕРАПІЯ ТА ЛІКУВАННЯ ПРОДУКТАМИ ТВАРИННОГО ПОХОДЖЕННЯ	
Новописьменный С.А.	183
ПОЗАКЛАСНА РОБОТА З БІОЛОГІЇ У 8-МУ КЛАСІ	
Новосад Г.М., Скиба М.М.	184
ІНДИВІДУАЛЬНА ОСВІТНЯ ТРАЕКТОРІЯ СТУДЕНТА	
Олійник Л.Л.	186
ПЕДАГОГІЧНІ ЗАВДАННЯ ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНОЇ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ У СЕРЕДНІХ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ І ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИХ ЗАКЛАДАХ	
Онїко В.В.	187
МІСЦЕ НАУКИ У ВУЗІ	
Орлов В.Д., Ткачук Г.С.	188
ІЗ ДОСВІДУ ПРОВЕДЕННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЛУЧНИХ ФІТОЦЕНОЗАХ	
Орлова Л.Д., Котелевська А.О., Василенко А.О., Джугань К.А.	189
ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ХІМІЇ ДО РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ ШКОЛЯРІВ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ	
Ошкольоров Є.О.	190
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ФОРМУВАННІ СУСПІЛЬНОГО ІМІДЖУ ЗАГАЛЬНО-ОСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ	

МОТИВАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ УРОКУ У ЗМІСТІ МЕТОДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ УЧИТЕЛЯ БІОЛОГІЇ

Нестеренко М.С., магістрантка

Цуруль О.А., к.п.н., доцент

НПУ ім. М.П. Драгоманова, Київ

Мотивація до навчання – одна із головних умов успішної реалізації навчально – виховного процесу. Вона не тільки сприяє розвитку інтелекту, але і є рушійною силою удосконалення особистості в цілому. Формування в учнів мотивації до навчально – пізнавальної діяльності є однією з головних проблем сучасної школи. Проте сьогодні пересічний учитель і типовий навчальний заклад орієнтовані переважно на підтримування зовнішньої мотивації у вигляді контролю, наказів та вимог. Така практика згубно позначається на внутрішній мотивації, веде до поступового зниження інтересу учнів до навчання. Актуальність дослідження проблеми формування в учнів позитивної мотивації на уроках біології обумовлена оновленням змісту навчання, постановкою завдань формування у школярів прийомів самостійного набуття знань, пізнавальних інтересів, життєвих компетенцій та активної життєвої позиції.

Мета дослідження: визначити ефективні методи, методичні прийоми і засоби формування мотивації на уроках біології в учнів 8 класу.

Для досягнення мети були поставлені такі завдання: 1) здійснити аналіз психолого-педагогічної, методичної літератури та шкільної практики з проблеми дослідження; 2) охарактеризувати основні групи навчальних мотивів та провідні методи, методичні прийоми їх формування у процесі вивчення біології; 3) розробити інструктивно-методичні матеріали для формування позитивної мотивації до вивчення біології в учнів 8 класу.

Мотивація навчальної діяльності – усі чинники, що обумовлюють прояви навчальної активності: потреби, мету, установки, почуття обов'язку, інтереси [3].

Вивчення мотивації навчання є центральною проблемою дидактики і педагогічної психології. Взаємозалежність зовнішніх і внутрішніх умов розвитку особистості і її мотиваційної сфери досліджували Б.Ананьєв, О.Леонт'єв, В.М'ясіщев, С.Рубінштейн, А.Маркова. Про зміни у розвитку і формуванні мотивації йдеться у роботах В.Віллонаса, Д.Ельконіна, Г.Костюка, Т.Шамової, С.Занюка та ін. Дослідженню мотиваційного компонента навчальної діяльності учнів та вивченню засобів його формування присвячені роботи Р.Вайсмана, А.Вербицького, В.Шахова, Р.Гуревича, Л.Непомнящої, Т.Платонової, М.Сметанського та ін.

Проблема досліджується методистами-біологами та вчителями: С.Степанкевич, А.Демидовим, С.Середенком, О.Петрук, О.Нікітюк, Г.Опаренюк, С.Петрунчак, Н.Карпиною, О.Біленькою, Г.Яворською, В.Кочубей, Є.Мамчур, Т.Бабійчук, Л.Волошиною та ін.

Для формування в учнів 8 класу позитивної навчально-пізнавальної мотивації на уроках біології необхідно:

- використовувати різноманітні форми й методи організації роботи, що враховують суб'єктивний досвід учнів щодо теми, яка розглядається;

- створювати атмосферу зацікавленості кожного учня як у власній роботі, так і в роботі всього класного колективу;

- враховувати, що емоційний виклад матеріалу – запорука результативності уроку;

- стимулювати учнів до використання різноманітних способів виконання завдань на уроці без побоювання помилитися;

- заохочувати прагнення учнів до самостійної роботи, аналізуючи під час уроку різні способи виконання завдань, відзначати та підтримувати всі прояви діяльності, що сприяють досягненню учнями мети;

- створювати педагогічну ситуацію спілкування, що дозволяє кожному учневі, незалежно від ступені його готовності до уроку виявляти ініціативу, самостійність і винахідливість у способах роботи;

- обговорювати з учнями наприкінці уроку не лише те, «що ми дізналися» (що опанували), але й те, що сподобалось (не сподобалось) та чому; що хотіли б виконати ще раз, а що зробити по – іншому;

- під час опитування на уроці (виставлення оцінок) аналізувати не лише правильність (неправильність) відповіді, але і її самостійність, оригінальність, бажання учня шукати та знаходити різноманітні способи виконання завдань;

- оголошуючи домашнє завдання, слід повідомляти не лише його зміст та обсяг, але й давати докладні рекомендації щодо раціональної організації навчальної роботи, яка забезпечить виконання домашнього завдання; працювати над диференціацією завдань.

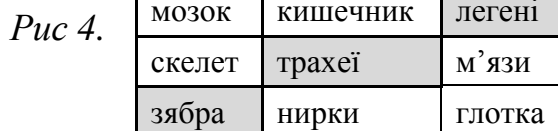
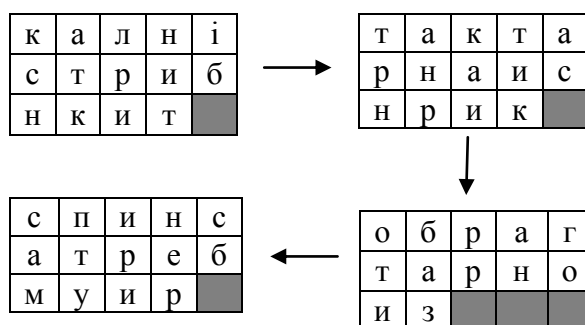
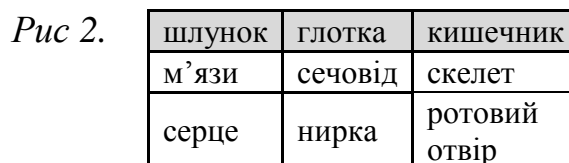
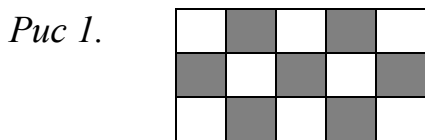
- на уроці учень повинен бути налаштований на ефективний процес пізнання, мати в цьому особисту зацікавленість, розуміти, що й навіщо він виконуватиме [1].

Аналіз шкільної практики навчання біології свідчить, що ефективними для формування в учнів позитивної мотивації є такі методи та методичні прийоми: «Здивуй!», «Зацікав!», «Віртуальна подорож», «Літературна скарбничка», включення елементів народної мудрості та біологічних казок, обговорення легенд, виконання вправи «Лови помилку!», «Шифрограма», «Юний дослідник», мозковий штурм, робота в малих групах, дидактична гра «Шпаргалка», демонстрування презентацій та відеофрагментів з подальшим обговоренням та ін. [2,3].

У межах дослідження ми розробили та апробували інструктивно-методичні матеріали для формування в учнів 8 класу позитивної мотивації. Наприклад, під час проведення уроку на тему «Тканини, органи і системи органів тварин, їх функції» ми використали такі методи та методичні прийоми:

а) На етапі первинної мотивації до навчання застосували прийом **«Шифрограма»**: скориставшись кодом (рис. 1), прочитайте назви термінів та поясніть їх (*відповідь*: Клітини-тканини-органи-системи).

б) На етапі узагальнення та систематизації знань – **гра «Хрестики-нулики»**: необхідно відшукати по горизонталі, вертикалі чи діагоналі назви органів, які належать до однієї системи, та назвати цю систему (рис.2 – травна система, рис. 3 – кровоносна система, рис. 4 – дихальна система).

Під час уроку «Роль найпростіших в екосистемах та їх значення для людини» ми використали наступні методи та методичні прийоми:

а) На етапі мотивації навчальної діяльності учням пропонувалося зіграти у **гру «Банани»**: відгадаєте двох представників найпростіших.

БАНМУЕТБОА (амеба)
КІСІНТФУТБЗОЧРАІА (інфузорія)

б) Під час вивчення нового матеріалу провели **вправу «Знайди зайве»** (серед 4 слів учні знаходять зайве і пояснюють свій вибір): наприклад, інфузорія, амеба, велика рогата худоба, симбіоз (*відповідь*: зайве слово – амеба, оскільки інфузорії існують у шлунках великої рогатої худоби, допомагають перетравлювати рослинну їжу, виробляючи травні ферменти для розщеплення целюлози.)

б) На етапі узагальнення і систематизації знань учні складають **«Пам'ятку-застереження»** про те, як уникнути зараження паразитичними найпростішими.

Також для закріплення позитивної мотивації ми використали **метод створення ситуації успіху**: під час фронтальної бесіди учні розпочинали відповідь словами «Я знаю, що...». Так в учнів формується почуття власної компетентності щодо вивченої теми.

Кожна оцінка була відповідно аргументована. Оцінюючи учнів, ми керувалися тим, що оцінка вчителя підвищує мотивацію, якщо вона стосується не лише здібностей учня в цілому, а й тих зусиль, які він прикладає при виконанні завдання.

Під час уроку «Підцарство багатоклітинні. Загальна характеристика типу Губки, їх роль у природі та значення для людини» на етапі узагальнення та систематизації знань ми використали такі методи та методичні прийоми:

а) На етапі первинної мотивації до навчання був успішно апробований методичний прийом *«Асоціативний куц»*: учням по-черзі пропонується записати на аркуші паперу свої асоціації, які виникають, коли звучить слово «губка». Цей самий прийом ми застосували також на етапі узагальнення і систематизації знань, після чого запропонували учням порівняти як змінилися їхні асоціації після вивчення навчального матеріалу даної теми.

б) Під час вивчення нового матеріалу – методичний прийом *«Здивуй і зацікав»*: наприклад, якщо потерти шматочок губки через дрібне сито, клітини, які утворюються, через деякий час зберуться у групи, а через 6-7 днів сформуують мініатюрну губку.

Після апробації розроблених інструктивно-методичних матеріалів ми провели опитування учнів 8 класів, результати якого показали, що в експериментальному класі відсоток учнів з високим рівнем внутрішньої мотивації до вивчення біології зріс з 8% до 17%, у 83% учнів по закінченні формувального експерименту виявлено середній рівень внутрішньої мотивації до вивчення біології. Крім того, біологію як улюблений предмет по закінченню формувального експерименту обрали 17% учнів у порівнянні з 8% на етапі констатувального експерименту. Дані анкетування учнів контрольного класу показали, що рівень внутрішньої мотивації до вивчення біології залишився без змін: високий рівень – 34% учнів, середній рівень внутрішньої мотивації мають 66% опитаних.

Отримані дані свідчать про ефективність застосування розроблених нами методів, методичних прийомів та засобів формування позитивної мотивації до вивчення біології в учнів 8 класу. А обрана тема є актуальною і потребує подальшого дослідження та розробки.

Література:

1. Божович Л.І. Вивчення мотивації поведінки дітей і підлітків. - М., 1972. – 158 с.
2. Мороз І.В., Степанюк А.В., Гончар О.Д. та ін. / Загальна методика навчання біології: Навч. посібник; За ред. І.В. Мороза. – К.: Либідь, 2006. – 592 с.
3. Мотивація на уроках біології: 8 клас / упоряд. Г.А. Опаренюк. – К.: Редакції газет природничо-матем. циклу, 2012. – 120 с.